

سایه جنگ، ناترازی‌ها و آینده صنعت:

از گذشته چه آموخته‌ایم؟

مسعود نیلی

مرداد ۱۴۰۴

کشور ما در مجوعه از مشکلات بسیار بزرگ قرار گرفته است.

آیا این مشکلات تدریجی ایجاد شده است یا دفعی؟

آیا بروز آنها قابل پیش بینی بوده است؟

آیا این پیش بینی های انجام شده است؟

آیا قابل پیشگیری بوده است؟

آیا پس از وقوع مشکلات در گذشته، چرایی آنها مورد بررسی قرار گرفته است؟

اگر مورد بررسی قرار گرفته، درسهای آن چه بوده است؟

تشریح وضعیت فعلی:

- فراتر از یک بحران اقتصادی
 - (صندوق‌های بازنشستگی، مسائل مرتبط با آب و خاک در برخی مناطق)
- بحران اقتصادی
 - (انرژی و ...)
- در مرحله هشدار اقتصادی
 - (بودجه و نظام بانکی)

• بزرگترین عارضه در سیستم تصمیم‌گیری ایران که می‌توان آن را عامل اصلی تمامی بحران‌ها و شرایط فعلی است:

قواعد حاکم بر سیستم تصمیم‌گیری است

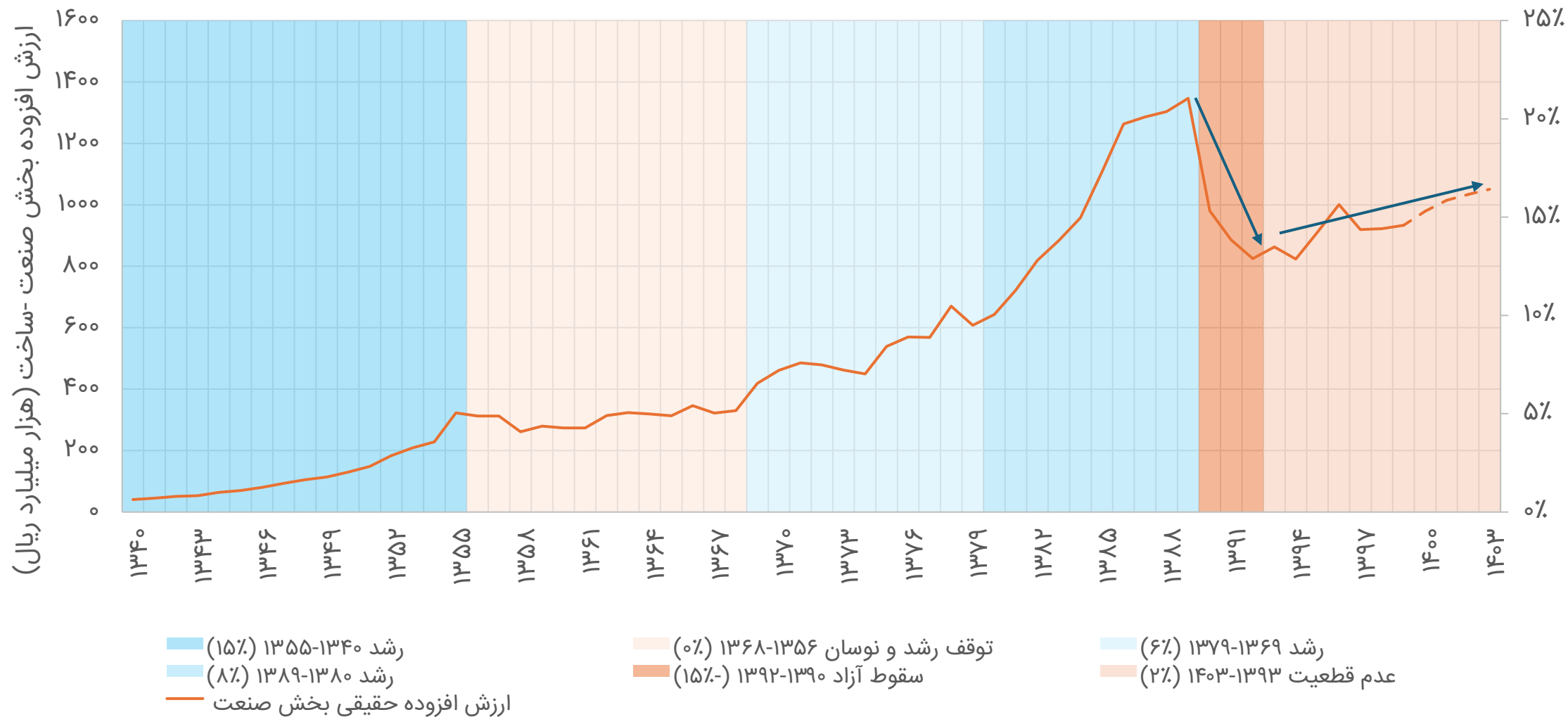

صنعت

۱. ارزش افزوده بخش صنعت ۱۳۴۰ - ۱۴۰۳
۲. تغییر ترکیب رشته فعالیت‌های صنعتی

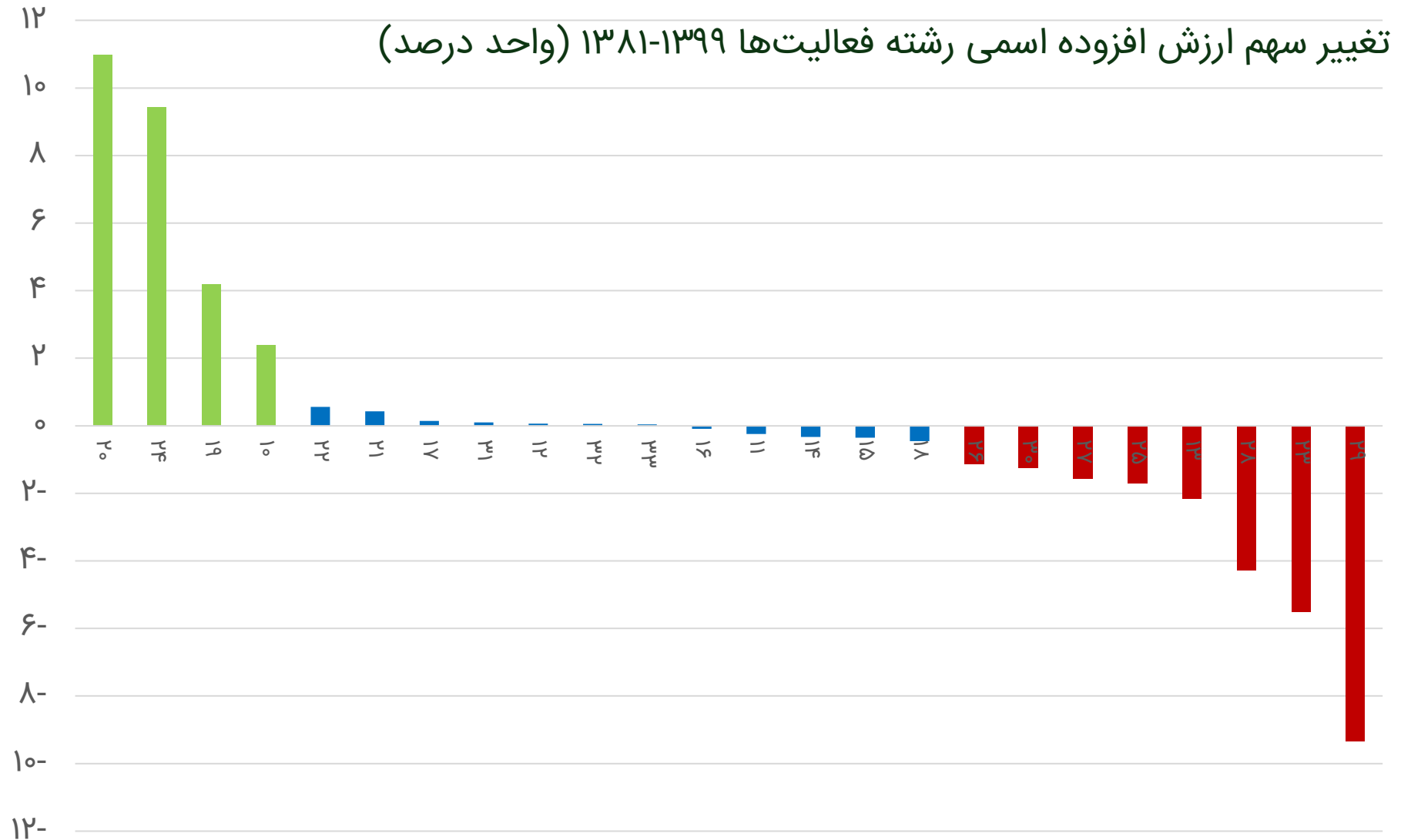
۱- ارزش افزوده بخش صنعت (سال پایه ۱۳۹۰)

۲- تغییر ترکیب رشته فعالیت‌های صنعتی (کوچک‌شده‌ها - بزرگ‌شده‌ها)

گروه	ISIC	نام اختصاری
بزرگ‌شده‌ها	۲۰	مواد شیمیایی
	۲۴	فلزات پایه
	۱۹	فرآورده‌های نفتی
	۱۰	غذایی
کوچک‌شده‌ها	۲۶	الکترونیکی
	۳۰	تجهیزات حمل و نقل
	۲۷	تجهیزات برقی
	۲۵	محصولات فلزی
	۱۳	منسوجات
	۲۸	سایر تجهیزات
	۲۳	معدنی غیرفلزی
	۲۹	نقلیه موتوری

سطح تولید و رشد صنعتی

افت بزرگ ارزش افزوده و توقف تقریبی رشد صنعتی در سال‌های اخیر، به چه دلیل اتفاق افتاده و تا چه اندازه قابل پیش‌بینی بوده است؟

۱- ارزش افزوده بخش صنعت

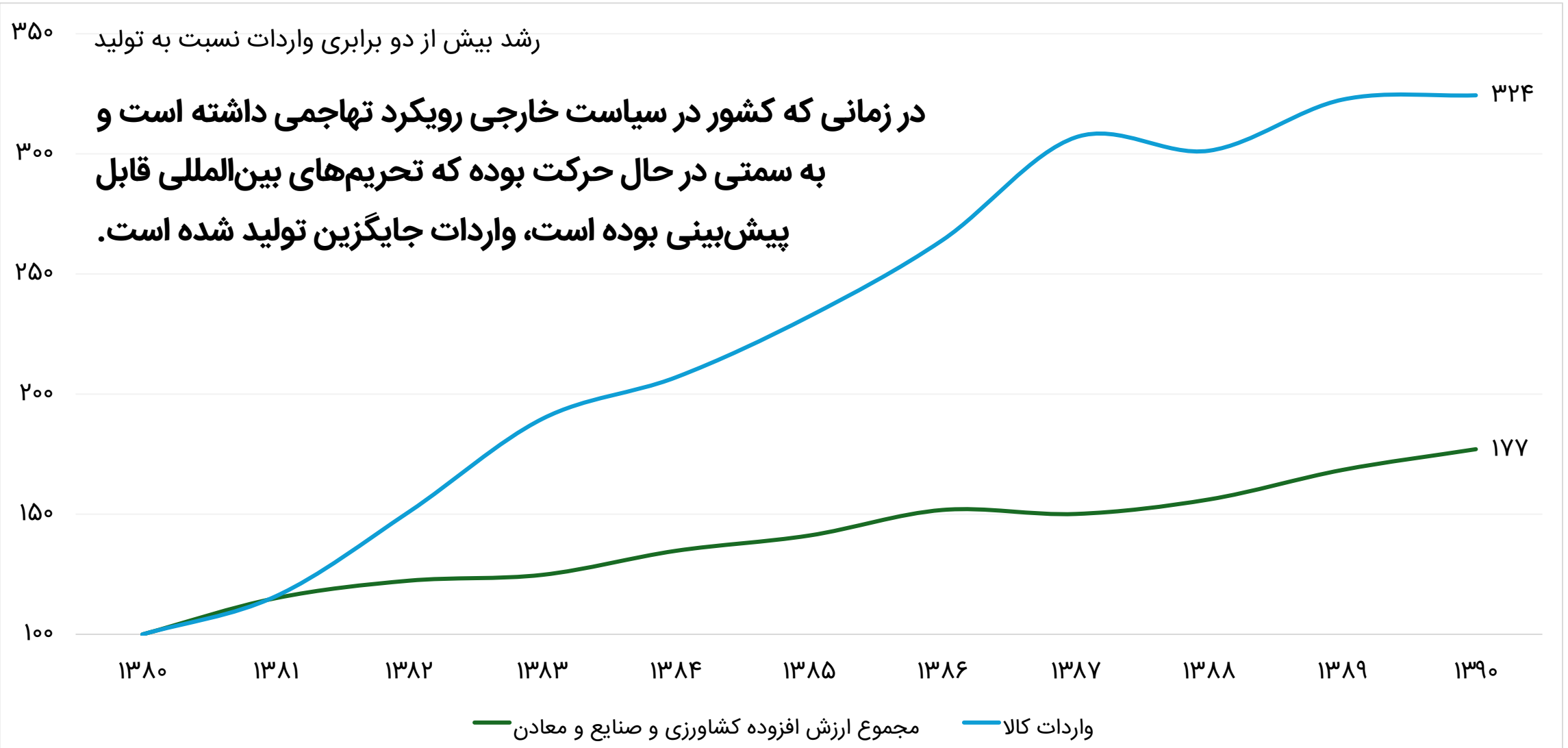

- با وجود تحریم‌های ثانویه دهه‌ی نود و بحران کرونا، هیچ دوره‌ای در تاریخ صنعت ایران، همانند سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ نیست.

- آیا این اتفاق بزرگ مشاهده شده است؟

- آیا این سقوط ارزش افزوده صنعت و رشد خیلی پایین آن در دهه‌ی گذشته قابل پیش‌بینی و پیش‌گیری بوده است؟

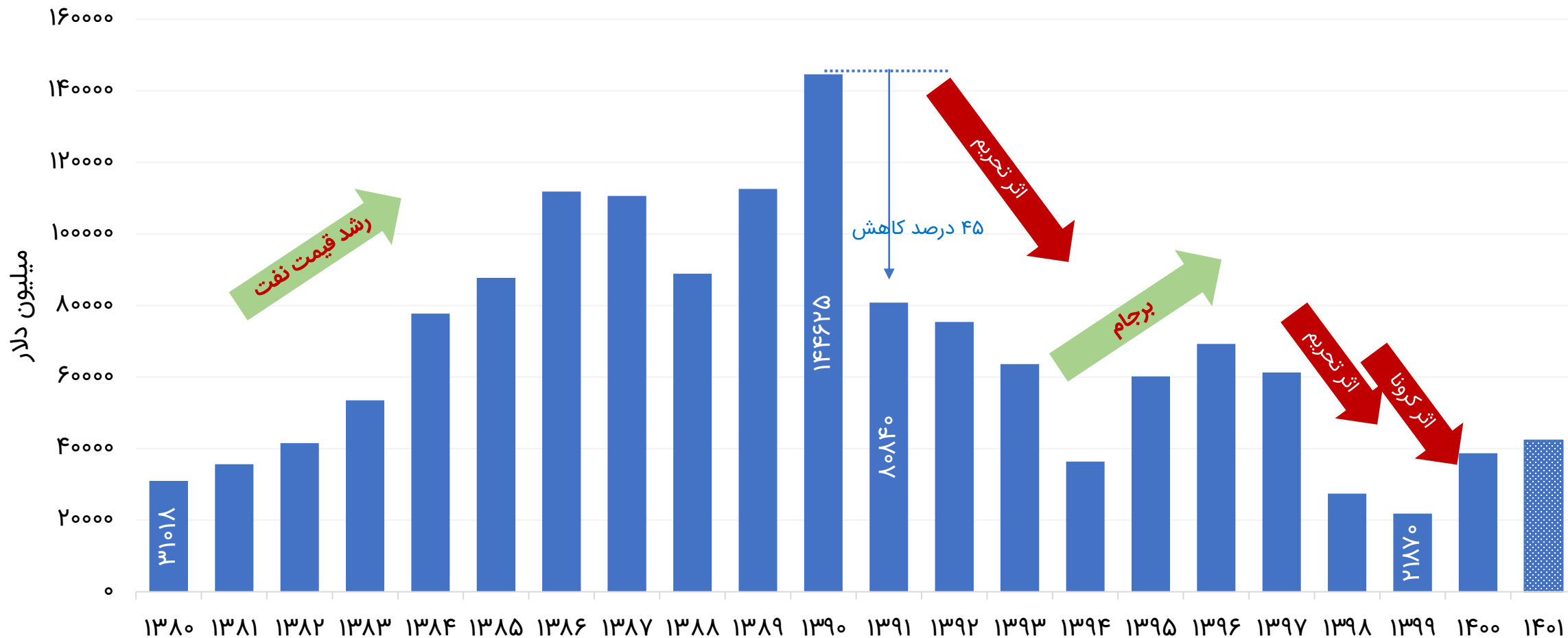
۱- ارزش افزوده بخش صنعت

صادرات نفتی

شوک های متوالی به درآمد نفتی

صادرات نفتی به قیمت ثابت ۱۴۰۰

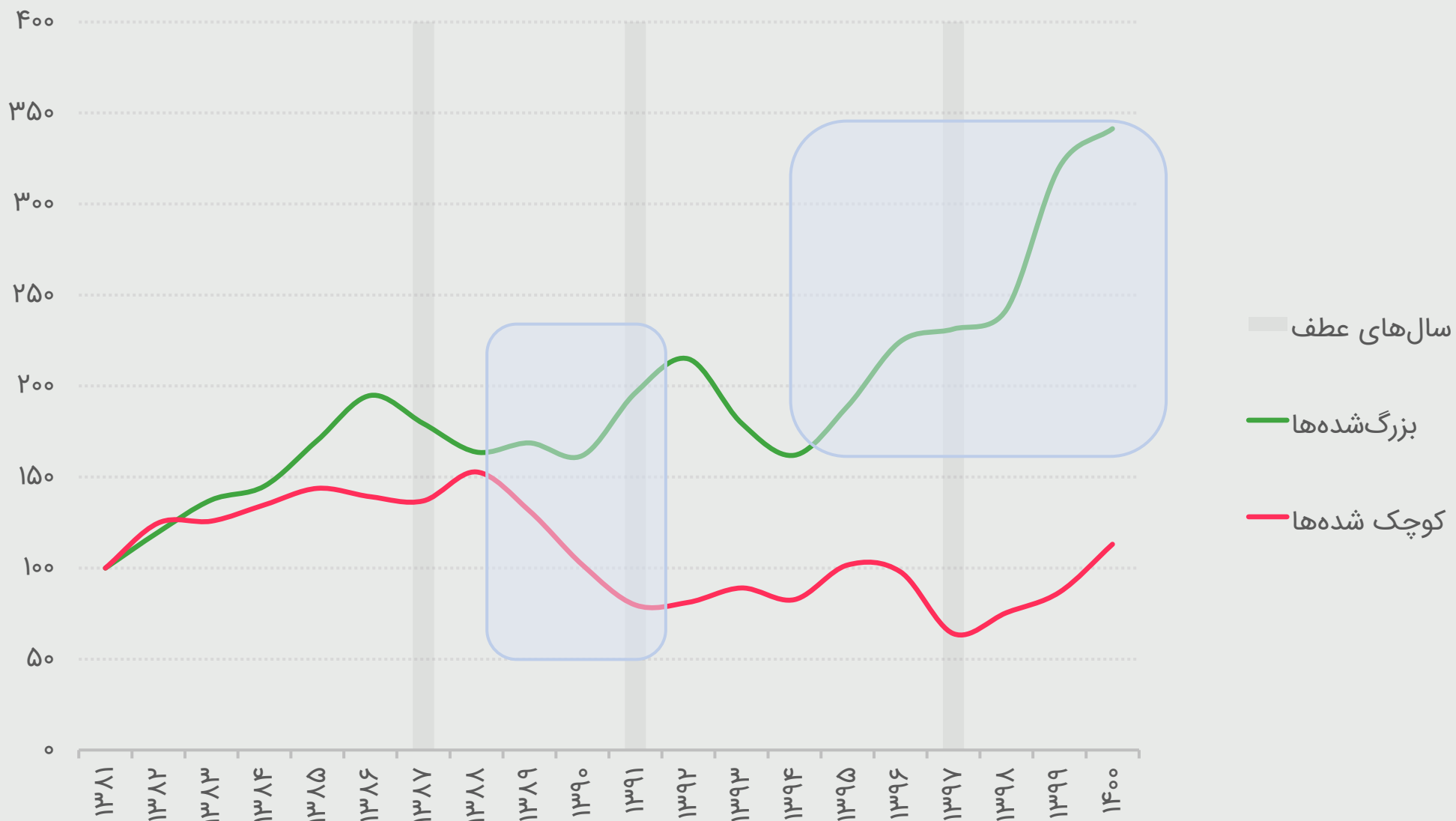

تغییر ساختار صنعت

آیا تغییر بزرگ در ساختار رشته فعالیت‌های صنعتی، حاصل
یک اراده سیاستی و یک تحول برنامه‌ریزی شده بود و
تغییر مطلوبی ارزیابی می‌شود؟

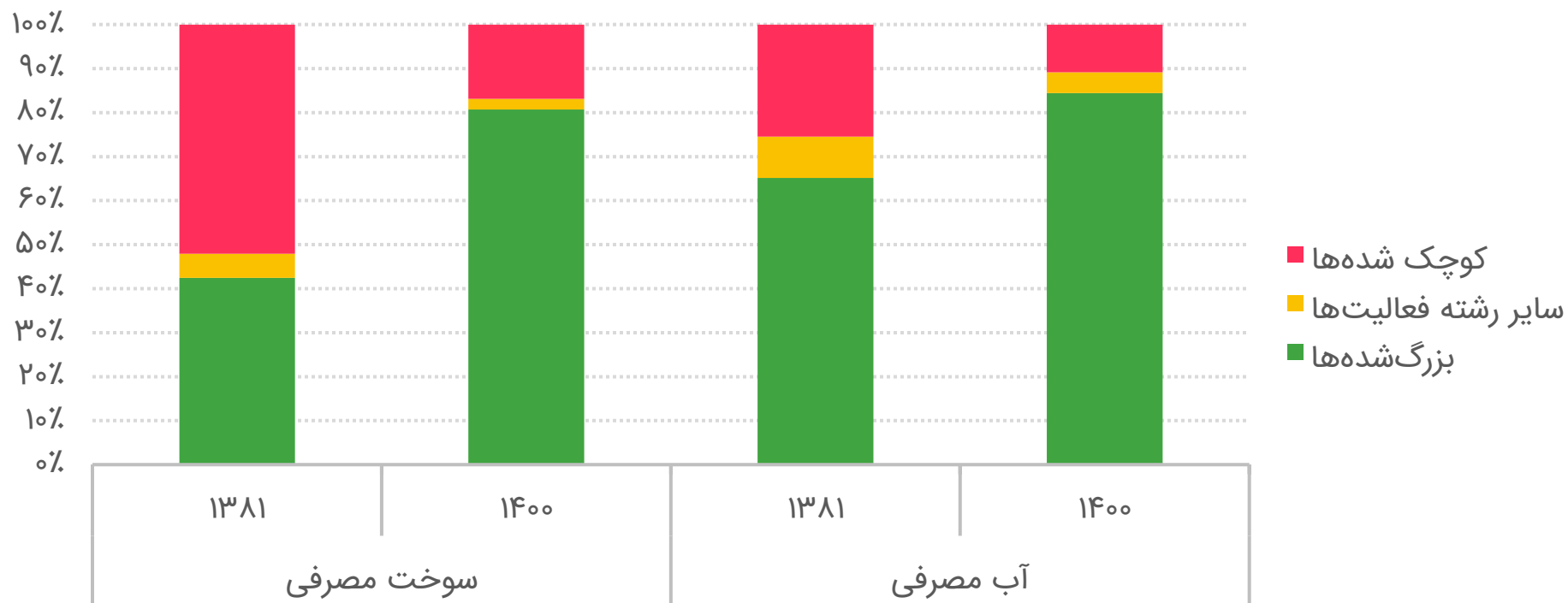

روند ارزش افزوده گروه‌ها (درصد)

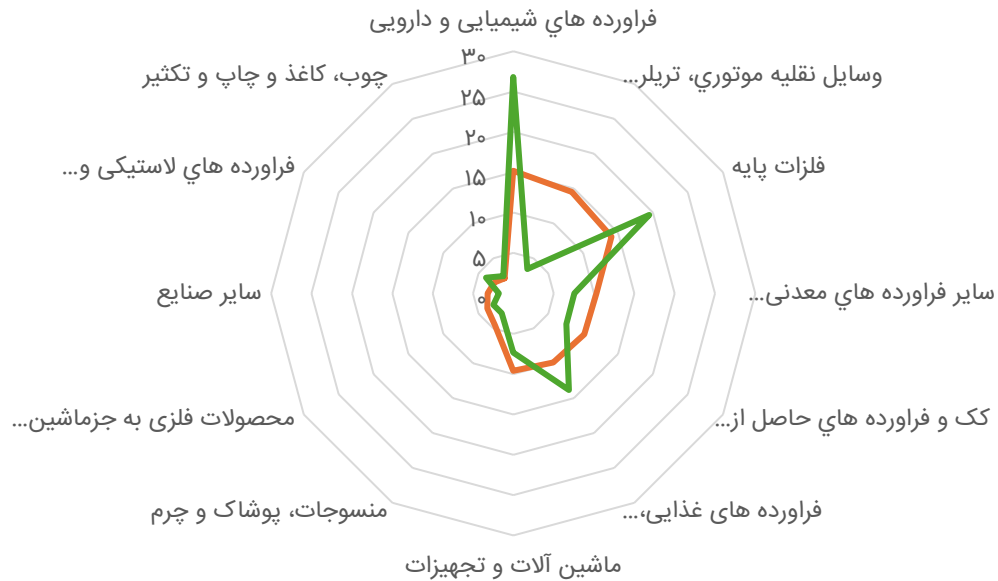
بزرگ شدن نسبی رشته فعالیتهای متکی بر منابع طبیعی

ترکیب صنعت - مقایسه ایران و کشورهای محک

ایران-۱۳۸۰ ایران-۱۴۰۰

منبع داده: یونیدو

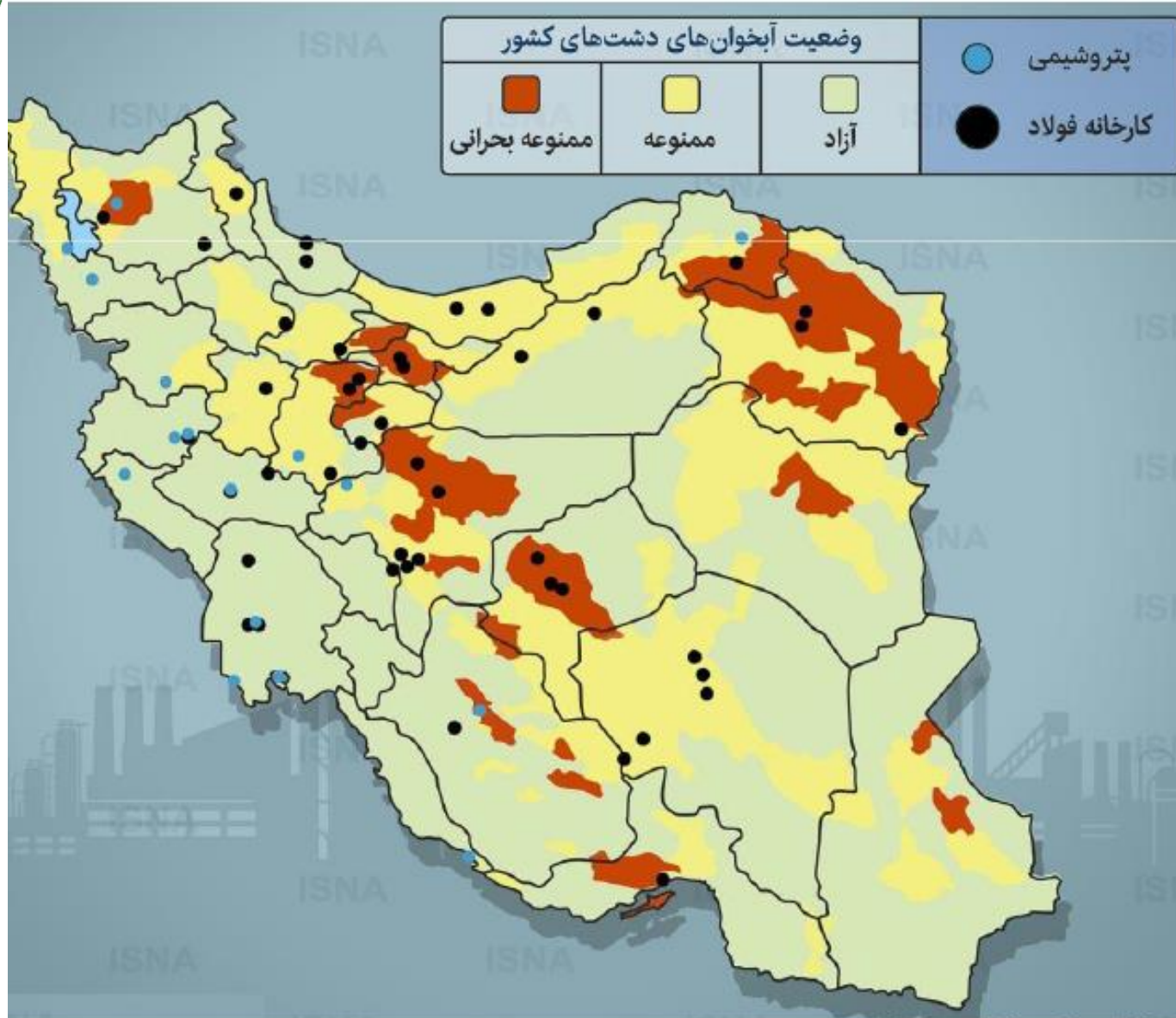
دارای منابع صنعتی شده-۱۴۰۰ دارای منابع صنعتی شده - ۱۳۸۰

صنعتی-۱۴۰۰ صنعتی-۱۳۸۰

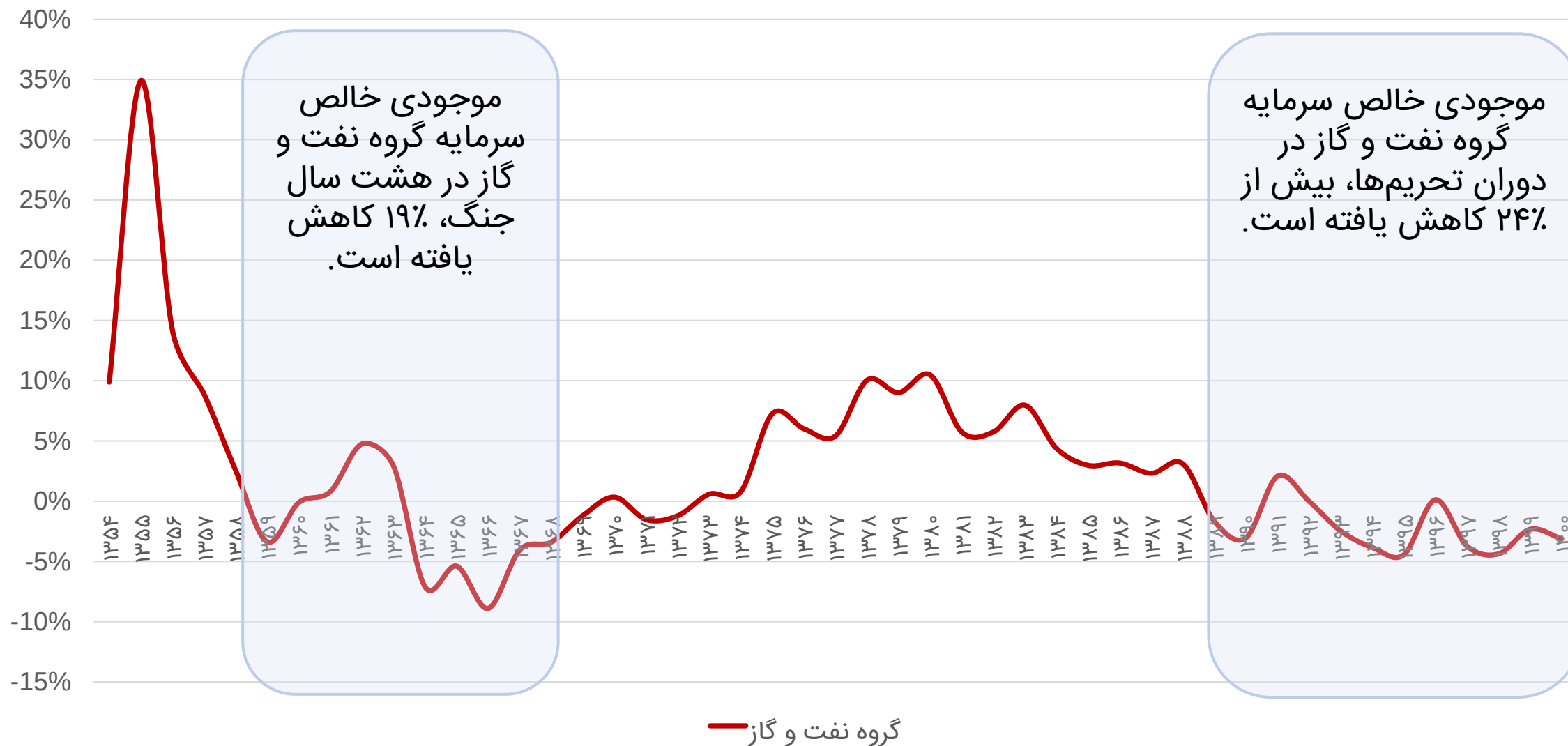

۲- تغییر ترکیب رشته فعالیت‌های صنعتی

- بر اساس گزارش‌های موجود حدود ۷۰ تا ۸۰ درصد کارخانجات فولاد و پتروشیمی در دشت‌های ممنوعه و ممنوعه بحرانه از نظر منابع آبی بارگذاری شده‌اند

رشد موجودی خالص سرمایه

- صنایعی که مبتنی بر استراتژی جایگزینی واردات شکل گرفته‌اند (کوچک شده‌ها)
- ایجاد برای پاسخگویی به تقاضای داخلی
- تبدیل ارز حاصل از صادرات نفت خام به قطعات و ماشین‌آلات و مواد اولیه برای این صنایع
- این صنایع، بنا به تعریف وجودی خود، دارای تراز ارزی منفی بوده‌اند و حیاتشان وابسته به تامین ارز ارزان نفتی از یکسو و اعمال انواع محدودیت‌های وارداتی برای محصولات مشابه از سوی دیگر است.
- انواع محصولات صنعتی بادوام و کم‌دوام مصرفی و سرمایه‌ای (لوازم خانگی و خودرو ...)
- این صنایع، در اثر تحریم و بروز مضیقۀ نسبتا پایدار درآمدهای ارزی نفتی، مسیر افول را طی کرده‌اند.

- صنایعی که با اتکای به وفور انرژی و / یا گاز به عنوان نهاده اصلی، از رشد بالا برخوردار بوده اند (بزرگ شده ها):
 - بخش بزرگی از صادرات غیر از نفت خام را تشکیل می‌دهند.
 - علاوه بر اینکه مصرف‌کننده اصلی آب صنعتی کشور هستند، عمدتاً در نقاط جغرافیایی کم آب ایجاد شده‌اند.
 - این صنایع، در سال‌های گذشته و قبل از بروز بحران انرژی در داخل، با توجه به صادراتی بودن، از حاشیه سود مناسبی برخوردار بودند.
 - مالکیت این صنایع، عمدتاً، غیر خصوصی است (بیشترین حضور بخش حاکمیتی در بنگاهداری)
 - با ضعیف‌تر شدن صنایع کوچک‌شده، ارتباط پسینی صنعتی این دسته فعالیت‌ها نیز ضعیف خواهد شد. لذا عمده بازار محصول آنها، در خارج خواهد بود.

اثر وجودی نظام حکمرانی صنعتی را کجای این دو تغییر بزرگ می توان
مشاهده کرد؟

آینده صنعت:

امروز، کشور در اثر تحریم، با کمبود شدید ارز حاصل از صادرات نفت مواجه است و در اثر رشد بالای مصرف انرژی، با کمبود شدید برق و گاز دست و پنجه نرم می‌کند.

آینده صنعت:

بنابراین، همه شواهد حاکی از آن است که صنعت ایران (هم از لحاظ ارزش افزوده و هم اشتغال) در امتداد مسیری که در آن حرکت می‌کند، تحت هر سناریویی از تحولات بیرونی آن، کوچک‌تر خواهد شد و شاید بیکاری بصورت یک مشکل بسیار بزرگ خود را نمایان کند.

کوچک شدن گروه بزرگ‌شده‌ها !

- در دهه‌ی هشتاد و همزمان با بیماری هلندی، زنجیره تولید کوچک‌شده‌ها از بین رفت.
- در دهه‌ی نود و در زمان افول درآمدهای نفتی، کوچک‌شده‌های صنعت ایران با بحران مواجه شده‌اند.
- کوچک‌شده‌ها که به لحاظ مالکیت در دسته‌ی بنگاه‌های غیرخصوصی قرار داشته‌اند، آینه‌ی عبرتی برای بنگاه‌های بزرگ‌شده هستند که آن‌ها نیز به لحاظ مالکیتی، غیرخصوصی هستند.
- در اقتصاد «ناهار مجانی» وجود ندارد. آنچه رایگان در اختیار بخش‌های بزرگی از صنعت ایران قرار داده می‌شود، نهایتاً باز پس گرفته می‌شود.
- قابل‌پیش‌بینی است که طی چند سال آینده اندازه صنایع بزرگ‌شده با وضعیت اقتصاد ایران تطبیق پیدا خواهد کرد.

آینده صنعت در کوتاه مدت و میان مدت

- چالش‌های کوچک شده‌ها تشدید خواهد شد:

- تامین ارز

- چالش‌های بزرگ شده‌ها حیاتی خواهد شد:

- تامین انرژی

صنعت در برابر تحولات عظیم جهانی

آنچه تاکنون مطرح شد، تحولات درونی صنعت را تحت تاثیر واکنش انفعالی آن، به بیرون صنعت نشان می‌داد. اما لازم است به ۲ عامل مهم دیگر نیز توجه شود.

- عامل اول: تحولات عظیم جهانی در دو زمینه انقلاب صنعتی چهارم و گذار سبز

- عامل دوم: تحولات بزرگ در حال وقوع میان چین و آمریکا

شتاب جهانی در گذار صنعتی؛ جاماندگی ایران

- بخش بزرگی از جهان، از چین و ژاپن و آلمان و کره جنوبی گرفته تا ویتنام و تایلند و حتی بنگلادش، همگی در تلاشند تا از تحولات پر شتاب انقلاب صنعتی چهارم از یک طرف، و محدودیت‌های جدی پیش روی زیست محیطی از طرف دیگر، جانمانند.
- همزمان با اینکه صنعتگران ما در تکاپوی تامین آب و برق و گاز و منابع مالی و ارز و در چالش با نهادهای متعدد قیمت گذار و تخصیص دهنده اداری منابع هستند، صنعت جهانی به سرعت در حال دگرگونی همراستا با انقلاب صنعتی چهارم است.
- امروز در این نکته اتفاق نظر وجود دارد که در آینده حتی میان مدت، صنعت جهانی با همراهان و جاماندگان از انقلاب صنعتی چهارم، از هم تفکیک خواهد شد.

- به همه موارد ذکر شده، گسترده شدن سایه شرایط جنگی بر اقتصاد را هم باید اضافه کنیم.
- دشمنان ما، همانطور که بارها اعلام کرده اند، اهداف تخریبی خود را نه در بازه زمانی محدود ۱۲ روز، بلکه در افق گسترده‌تر زمان و با امید به سر باز کردن زخم‌های عمیق داخلی و بزرگ‌تر شدن شکاف ناترازی‌ها تحت تاثیر عارضه بزرگ حکمرانی اقتصادی بدون اتکای به داده، بدون اتکای به آینده‌نگری و مبتنی بر حافظه صفر تعیین کرده‌اند.

حکمرانی اقتصادیِ دم غنیمتی

- ما آن زمان که کمبود بحرانی آب، با قطعیت بالا پیش بینی می شد، توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنعتی را مبتنی بر آب‌بری تعریف کردیم.
- آن زمان که کمبود بحرانی برق و گاز و فرآورده‌های نفتی، با قطعیت بالا پیش‌بینی می‌شد، توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنعتی را مبتنی بر انرژی‌بری تعریف کردیم.
- آنگاه که با مزاد هشدار دهنده نیروی کار مواجه بودیم، ماشین آلات و تجهیزات و قطعات ارزان وارداتی را جایگزین نیروی کار و زنجیره ارزش داخل کردیم.
- حکمرانی اقتصادیِ دم غنیمتی، مدتی است به انتهای خط رسیده است.

قواعد حاکم بر سیستم تصمیم‌گیری و شکست مولفه‌های حکمرانی

- حکمرانی عمومی، شبیه به راندن کشتی است و هیچ شباهتی به راندن دوچرخه ندارد.
- آینده این کشور عزیز و گران‌بها، در گرو آن است که نظام حکمرانی، تصمیمات امروز خود را مبتنی بر تصویر پیش بینی شده فردا اتخاذ کند. آنچه امروز تصمیم می‌گیریم فردای ما را می‌سازد.
- ما اگر اشتباهاتمان را در زمینه‌هایی که امروز بصورت مخمسه‌های بزرگ امانمان را گرفته نشناسیم، فردا به مجازات‌های سنگین خواهیم رسید.
- اما دشواری بزرگ آن است که حتی اگر مسیر قبلی را تغییر دهیم، بازهم، کشتی اقتصاد تا مدت‌ها، همچنان در مسیر قبلی حرکت خواهد کرد. لذا اقتصاد و صنعت ایران، خواه ناخواه، تا مدتی کاهش وزن را تجربه خواهد کرد و از آن گریزی نیست.

- اقتصاد مبتنی بر قواعدی مستحکم و پایدار عمل می کند که در مقابل نقض آنها واکنش هایی غیر منعطف دارد. هرچه شدت نقض این قواعد بیشتر باشد، واکنش آن هم شدیدتر و پرهزینه تر خواهد بود.

- امروز باید اذعان کنیم که در زمینه های مختلف مرتبط با حوزه های مختلف مرتبط با اقتصاد، از جمله آب، برق، گاز، بنزین، گازوییل، تجارت خارجی، قیمت گذاری، اداره نهادهای مالی و غیره، در دام این واکنش ها قرار گرفته ایم.

به قول مولوی
این جهان کوه است و فعل ما ندا
سوی ما آید نداها را صدا